

באלהים נעשה-חיל והוא יבוס צרנו:

היבטים לשוניים בפרשת וארא פד

דקדוקי קריאה וטעמים בפרשת וארא ובהפטרה ובראשון של בוא

ו ג וְאָרָא: הטעם ברי"ש מלרע

ו ז לְאֱלֹהִים: האל"ף כלל אינה נשמעת

ו יד עליית שני

ו כה פִּינָחָס: הנר"ן בשוא נע

ו כז הַמְדַבְּרִים: למרות הגעיא המ"ם בשוא נח¹

ו כט עליית שלישי

ז ח עליית רביעי

ז י וַיַּעֲשׂוּ כֵן: הטעם נסוג אחור ליר"ד²

ז טו אֲשֶׁר-נִהְפָּךְ: ה"א בשווא נח ודגש קל בפ"א

ז טז שֶׁלַח: יש להקפיד על הדגש בלמ"ד להבדיל בין בניין קל לפיעל ובין עבר לציווי³

ז יט וַיְהִי-דָם: געיה ביר"ד הראשונה.

וְהָיָה דָם: טעם נסוג אחור לה"א הראשונה

ז כ וַיִּהְפְּכוּ: מרכא⁴ בה"א מורה על העמדה קלה שם, יש לקרא ויִהְ-פְּכוּ, הפ"א בשוא נע

ז כב בְּלִטְיָהֶם: כאן ולקמן, ח ג ו-ח יד, ללא ה"א בין הלמ"ד לטי"ת, לעיל ז יא בְּלִטְיָהֶם

ז כז בַּצְּפָרְדָּעִים: הצד"י רפויה ובשווא נע⁵

ח א עַל-הַנְּהָרֹת: לפי חלק מכתבי היד הדרבן (קדמא או מקל) בעי"ן, לפי כל ספרי תימן, בה"א הראשונה⁶

ח א עַל-הַיָּאֲרִים:

אין געיה בה"א והשווא ביר"ד נח. וְהָעֵל: במלעיל

ח ב הַצְּפָרְדָּעַ: כאן הצד"י דגושה, ובשווא נע

ח ה וּמִבְּתֵיךָ: הת"ו בדגש קל⁷

ח ז עליית חמישי

ח ז וְסָרוּ: הטעם ברי"ש מלרע. וּמִבְּתֵיךָ: על אף האי נוחות הטעמה משנית בביל"ת

ח טו אֶצְבָּע: מלרע

¹ בגליון וארא סח הייתה אריכות על זה

² בקורן המילים מוקפות, אבל בידינו ספרים מדויקים יותר

³ לקריאה שאינה מבחינה בין קמץ לפתח

⁴ מעניין, אע"פ שרור"ה במשפטי הטעמים שלו מביא כלל שיש כאן (במקומות כמו כאן) מרכא תביר באותה תיבה, בחומשים שלו הוא נמנע מלהטעים כך. בתנ"ך קורן הלכו בעקבותיו גם בזה. בנ"ך בהרבה מקומות הטעימו אל נכון. וזו אחת התשובות למה אני מעדיף תנכים יותר מדויקים!

⁵ בכ"י לניגוד ובעדות על נוסח כא"צ יש חטף פתח בצד"י, מה שמוכיח ללא ספק כי השוא הוא נע

⁶ אין בזה נפקא מינה למעשה, אנו מעדיפים את ההטעמה הנהוגה בכא"צ.

⁷ בתורה קדומה, בחלק הדקדוק נאמר על כך: "הת"ו בדגש קל, וכן כל לשון בתים שבא בלשון רבים יבואו בדגש קל, זולת ב' שיצאו מן הכלל לדעת בן אשר ובאו בדגש חזק..." לדידן די לצייין שאין זה דגש סוגר הברה, כי הקמץ בביל"ת הוא רחב.

ח יט עליית ששי

ט ט אַבְעָבָעַת: עי"ן בשווא נח, ב"ת שלאחריה בדגש קל, יש לקרא אבֶע־בָעַת

ט יז עליית שביעי

ט כג וַתְּהַלֵּךְ אֵשׁ: טעם מרכא נסוג אחור לת"ו, כך הוא במדויקים⁸.

ט ל תִּירְאוּן: הרי"ש בשווא נע, הקורא בשווא נח משנה למשמע של ראייה

ט לג מפטיר

הפטרות וארא יחזקאל כח כה – כט כא (תימנים מתחילים בפס' כד):

כח כה וְנִקְדְּשִׁיתִי: הטעם בדל"ת למרות וי"ו ההיפוך⁹

כט ג וְאָמַרְתָּ: מלרע. הַנְּגִי: הנ"ן בשווא נח, וכן בהמשך הפרק. הַתְּנִים: במ"ם סופית ולא נו"ן

כט ד וְהִדְבַקְתִּי: מלרע. בְּקִשְׁשִׁיךְ: ש"י"ן שמאלית, יש לבטא נכונה בעיקר ההוגים תי"ו רפויה כש"ן שמאלית

כט ז בְּתַפְשָׁם: התי"ו בקמץ קטן.

וּבְהִשָּׁעַנְם: הבי"ת בשווא נח וגעיה בה"א, יש לקרא

וב-ה-שענם. מְתַנֵּים: המ"ם בקמץ קטן

כט ח אֲדַנִּי יי: לקרוא אֲדַנִּי אֱלֹהִים

כט ט וְחִרְבָּה: הח"ת בקמץ קטן וכן הדבר בפסוק הבא לְחִרְבוֹת

כט יא תַעֲבֹר-בָּהּ: ב"ת ראשונה בקמץ קטן

כט יב נְשַׁמֹּת: יש להקפיד על הדגשת המ"ם, לשון שממה ולא נְשָׁמָה. מְחִרְבוֹת: המ"ם בקמץ רחב, במבטא "ישראל" נקרא כפתח.

כט יד וְהִיוּ שָׁם: טעם נסוג אחור לה"א. שְׁפֹלָה: הפ"א בקמץ, לא שְׁפֹלָה, כן הדבר בפסוק הבא

כט טו וְהִמְעֵטְתִים: הטי"ת, למרות הקושי, בשווא נח

כט יח נְבוּכַדְרֶאצַּר¹⁰: ברי"ש לא בנו"ן ובמלרע.

לא-הִיָּה לֹו: טעם נסוג אחור לה"א הראשונה

כט כ אֲשֶׁר-עָבַד בָּהּ: טעם נסוג אחור לעי"ן וכן הדבר בהמשך הפסוק עָשׂוּ לִי

ראשון של פרשת בא:

י ג לְעֵנָת: בנין נפעל, לא להחליף עם לְעֵנֹת או לְעֵנֹת

י ד שני במנחת שבת

אם-מֵאֵן: לתת רווח בין הדבקים

י ו וּמְלֹאוּ: הלמ"ד בשווא נע, לא לקרוא וּמְלוּ

⁸ בקורן ודומיו, המילים מוקפות ובתי"ו געיה בלבד, ואין זה עיקר.

⁹ כיון שאין נסיגה להברה סגורה, עלינו להגדיר שעקב הסמיכות למילה הבאה המוטעמת בתחילתה נשאר הטעם במקומו.

¹⁰ בספר יחזקאל לא מופיע בשום מקום נְבוּכַדְרֶאצַּר, גם לא נְבוּכַדְנֶצַּר, רק נְבוּכַדְרֶאצַּר.

י ז שלישי במנחת שבת

י ט **בְּצִאֲנֵנוּ וּבְבִקְרָנוּ:** יש להיזהר על הפרדת התיבות מפני 'הדבקינ'.

כִּי חַג-ה' לָנוּ: מרכא בתיבה כִּי, טפחא בתיבה חַג-ה'

י יא **לֹא כֵן:** הכ"ף ברביע לא בגרשיים.

מִבְּקֵשִׁים: הקו"ף רפויה בשוא נח. **וַיִּגְרָשׁ:** הטעם בגימ"ל מלעיל

דפי בר-אילן. 'דיבור' לעומת 'אמירה' וארבע לשונות של גאולה

ד"ר יוסף אלישע ד"ר ללשון ומרצה במכללת "אורות ישראל" ברחובות.

המאמר מוקדש לע"נ הוריי היקרים: ר' עמרם אלישע בן שמחה ויהודית בת בשיה לבית מימון, מנוחתם עדן.

א. "וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה'" - על השוני שבניסוח הפנייה

רבי חיים בן עטר זצ"ל מתייחס לייחודיות שבניסוח הזה בפניית אלוהים אל משה, בשונה מהניסוח הרווח: **"וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר"**.¹¹ שוני זה מציין שוני מהותי ביחס שבין האל למשה בעקבות טענתו כלפי אלוהים בסופה של הפרשה הקודמת: **"לָמָּה הִרְעַתָּה לְעַם הַזֶּה? לָמָּה זֶה שָׁלַחְתָּנִי?"**. הקובלנה הייתה על כך שחלה הרעה במצבם של בני ישראל ואלוהים – הצל לא הצילם, וכמאמר המדרש:

אם אמר אדם לגדול הימנו: **"למה הרעות?"** דבר קשה הוא אומר ... ולא עוד אלא

אמר: **"ומאז באתי אל פרעה... הרע ...** (תנחומא, וארא, א).

ונתחייב משה בנפשו, שהרי ביקשה מידת הדין לפגוע בו, אולם **"נסתכל הקב"ה שבשביל צער ישראל דיבר כן"** (ולא מצדדים פסולים של אגו וגאוה חלילה, שהרי בעניו מכל אדם עסקינן) חזר ונהג עמו במידת רחמים **"(שמ"ר: וארא, ו)**. ברקעם של דבריו נשקפה טרונייתם של דתן ואבירם, משוטרי בני ישראל המוכים על ידי נוגשי פרעה, שיצאו ניצבים לקראת משה ואהרון בצאתם מאת פרעה, לאחר שהקשיח את עול השעבוד במקום להקל אותו מעליהם. דתן ואבירם הרשעים גרמו למשה לשוב אל בוראו מתוך חוסר איזון ובלבול הדעת ולהתבטא בסגנון שאינו הולם לעבד העומד לפני רבו, ולא כל שכן לפני ממה"מ הקב"ה בכבודו ובעצמו, הגם שתוכנם ראוי ומוצדק ונבע מאהבתו ומחמתו על העם הנאנק תחת עול השעבוד מקוצר רוח ומעבודה קשה. אף אלוהים השיבו:

בבחינת שם אלוהים, שהם פנים המפחידים ומרעידים את הנדבר אליו ... נתכוון (ה') כי הגם כי הראהו מידת הרחמים בדברו עמו, לא מפני זה יסיר מסווה הפחד וידבר בלא מורא מלכות שמים, וזה לך האות כי ה' הוא האלוהים, שהרי הוא מדבר עמו בפנים הנוראים והבן" (אור החיים לפס' ב).

כלומר, הן שם האלוהות חלף שם אדנות והן הפועל המציין את הפעולה הלוקוציונית¹² **"וידבר"** לעומת **"וואמר"** יעידו על שינוי היחס לרעה. הקב"ה ביקש להראות למשה שהחרף סגנונו שלא כהוגן, הגם שמהות דבריו – כהוגן היא!

ב. "וַאֲרָא ... בְּאֵל שַׁדַּי, וְשָׁמִי ה' לֹא נִדְעָתִי לְהֵס" - שמות ה' והנהגותיו

שמותיו של אלוהים מבטאים את צורות ההנהגה שלו את העולם, אם בניסים גלויים ובשידוד מערכות תבל כפי שאירע ביציאת מצרים, בקריעת ים סוף ובמתן תורה ובמדבר ארבעים שנה (מן, ענני כבוד וכו'), אם בניסים נסתרים על דרך הנהגת הטבע כאופייני לתקופת האבות המתוארת בספר בראשית ולתקופה שלאחר הכניסה לארץ, כפי שמופיעה בנביאים (רמב"ן, ריה"ל ועוד).¹³ רבנו בחיי הסביר שהשם **"אל שדי"** משמעו **"אותו כוח שהוא 'שודד המזלות'"**. כלומר, משנה סדרי עולם ומהפך חוקי הבריאה. רש"י פירש שה' הבטיח הבטחות לאבות בשמו **"אל שדי"**,¹⁴ אך למרות שלא קיים הבטחותיו לאלתר בשם הויה, שהוא שם **"הנאמן לאמת דבריי"**, **"שהרי הבטחתי ולא קיימתי"**, בכל זאת **"לא הרהרו אחר מידותיי"**, לא באו בטרונות ובטענות כלפיו. כדוגמה, אברהם הלך ורכש את מערת המכפלה מעפרון

¹¹ ניסוח זה חוזר בתורה ב-72 היקרויות. לעומת זאת הניסוח: **"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר"** (שמ' לא:יב; במ' טו:לז), אמירה חלף הדיבור, מופיע חמש פעמים בלבד בכל התורה כולה.

¹² Location בלטינית הוא פועל של דיבור, אמירה. **א"ה**. **כשביל מה להשתמש במלה לועזית 'מפוצצת' ולהוסיף לה ביאור?**

¹³ והשוו לשמ"ר ג, ו, לדברי רבי אבא בר ממל, הקובע שהקב"ה נקרא בשמותיו ע"פ מעשיו. למשל: **"כשאני דן את הבריות אני נקרא 'אלוהים'"**, כשאני עושה מלחמה ברשעים, אני נקרא צבאות" וכו'.

¹⁴ על פי המדרש משמעות השם הזה היא הגבלת העולם והעמדתו בגבולותיו. כך נדרש השם שדי = שאמר לעולם די, על דרך הנוטריקון. ואכן עד היום המדענים אינם יודעים כיצד כל איבר בגוף האדם, למשל, יודע היכן להפסיק לגדול ולהתפתח.

החתי בדמים מרובים ביותר, למרות שאלוהים הבטיח לו את הארץ, לו ולזרעו אחריו (רש"י לשמ' א:ג-ד, ט).¹⁵ כלומר, אלוהים השיב למשה באותן הפנים שבהן הוא בא לבוראו. תשובת ה' למשה: "עַתָּה תִּרְאֶה אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה לְפָרְעֹה" נדרשת על דרך הדיקום: לפרעה – תראה, אך לשבע אומות, לשלושים ואחד מלכי כנען – את זה כבר לא תזכה לראות! "שיעשה בהן נקמה יהושע תלמידך". דהיינו, כבר כאן נחתם גזר דינו של משה שלא יזכה להיכנס לארץ, עוד הרבה לפני ההכאה בסלע בחטא מי מריבה (שמ"ר: סדר שמות, סימן כ"ז בסופו); דעת רבי עקיבא ברש"י (שן). כלומר, אלוהים משיב למשה במטבע שבו הוא פונה לבוראו.

זו אף זו: רש"י מתייחס לפועל "הִרְעוּת", שאותו נקט משה; ברמה הדקדוקית הוא מציין שבניינו הפעיל, וברמה הסמנטית הוא מפרשו כריבוי והגברה, שהרי תכלית שליחותו של משה הייתה על מנת להקל על עול השעבוד, ופרעה לא די שלא הקל, אלא אף הכביד על ישראל בשולחו אותם לקושש קש לתבן בעצמם. יתר על כן, התרגום ל"הרעות" הוא "אבאש"¹⁶, משורש בא"ש, בניין 'אפעל' הארמי המקביל ל'הפעיל' העברי, והוא פועל יוצא מטענתם של דתן ואבירם שהאשימו את משה ואהרן: "וַיֵּרָא עֲלֵיכֶם וַיִּשְׁפֹּט אֲשֶׁר הִבְאַשְׁתֶּם אֶת רִיחֹנוּ בְּעֵינֵי פִרְעֹה וּבְעֵינֵי עַבְדֵּיו לְחַת חֶרֶב בְּיַדְּם לְהַרְגֵנוּ". כאן המקום לציין, כי שורש זה מופיע לראשונה בלשונו של יעקב אבינו, המוכיח את בניו מתוך חרדה לגורלם לאחר אונס דינה והשמדת בני העיר שכם כולם: "עֲכַרְתֶּם אֹתִי לְהִבְאִישׁוֹ בְּיֹשֶׁב הָאָרֶץ בְּכַנְעֵנִי וּבְפָרְאִי (בראשית לז, ט). הריח הרע, החרב והעכירות הם מטאפורות ודימויים לרוע העלול להתרחש. בנוסף, ברמה הסגנונית, גם שאלת "לִמָּה הִרְעִיתֶם לִי לְהִגִּיד לְאִישׁ הַעוֹד לְכֶם אֶחָד?" (בר' מג:ו), מצויה כבר בלשונו של יעקב אבינו, אך אצלו היא לגיטימית מצד האתוס בהיותו האב המוכיח את בניו. גם אליהו הנביא נקט לשון האשמה מותנית במבחן האש בכרמל, שאם אלוהים לא יענהו הוא הוא זה אשר גורם לעם ישראל להתרחק מעבודתו, כאומרו: "וְאַתָּה הִסַּבְתָּ אֶת לִבְּךָ אַחֲרַיִת" (מלכים א:יח:לז), והגם ש"הטיח דברים כלפי מעלה" לא נענש, ולא עוד אלא ש"חזר הקב"ה והודה לו לאלהיו", והאסמכתא לכך היא שבמקום אחר, אלוהים כביכול מודה ומשתתף באשמה: "וְאֲשֶׁר הִרְעִיתִי" (מי' ד:י) ופירש רש"י: "אני גרמתי להם, שבראתי יצר הרע" (ברכות לב ע"א, ורש"י שם).

עד כאן ברמה הסגנונית. וכאן נשאלת השאלה המהותית: מדוע זכו דור יוצאי מצרים לשינוי סדרי בראשית ואילו אבות העולם לא זכו אלא לניסים נסתרים בלבד, בהנהגה טבעית מסותרת?¹⁷ ריה"ל משיב:

לא מפני שהם גדולים מאברהם, יצחק ויעקב, אך מפני שהם רבים והיה הספק בלבבם, והאבות היו בתכלית האמונה וברי הלבב, שאפילו לא היו פוגעים (פוגשים) כל ימותם כי אם רעה (=רק דברים רעים) לא הייתה אמונתם באלוהים נחלשת ולא היו צריכים אל כל זה (הכוזרי, מאמר ב, ב).

כלומר, ההנהגה הניסית בדור המדבר מעידה על פחיתות בדרגת אמונתם ביחס לאבות הקדושים, שאמונתם הייתה ללא ערר, איתנה מצור, וביותר אבינו הראשון שנתנסה בעשרה ניסיונות ועמד בכלם. הרב יעקב כולי זצ"ל מציג שלוש צורות של הנהגה אלוהית לעולם:

- (1) או בהנהגה נסיית מלמעלה, כמו שנאמר: "ה' יִלְחֶם לְכֶם וְאַתֶּם תַּחֲרִישׁוּן" (שמ' יד:יז); (2) או בהנהגה טבעית, שהנס מלוּבש בטבע, כמו שנאמר: "וַיִּמְיָן ה' נֶאֱדָרִי בַּפֶּתַח" (שמ' טו:ו); שפעמים אתה נותן לי כוח להכות אויבי ופעמים "וַיִּמְיָן ה' תִּרְעַץ אוֹיֵב",¹⁸ (3) ויש הנהגה

¹⁵ אם כי לפי רש"י אברהם הרהר אחר מידותיו של הקב"ה ולכן אמר לו: "עולה אתה צריך!", עולה יקרה ביותר, הכוונה לעקידת יצחק (תנחומא, לך לך, י).

¹⁶ **א"י**. נראה שבאש בעברית אינו רק ריח רע, אלא גם סתם קלקול. ובארמית בא במשמע רע' – ביש. רק כאן כתוב הִבְאַשְׁתֶּם אֶת רִיחֹנוּ. יעקב מוותר על הזכרת הריח. למשל אחרי שמלך עמון השפיל את משלחת הנחמה שזויד שלח אליו וַיִּרְאוּ בְּנֵי עֲמֹן כִּי נִבְאַשׁוּ בְּדָוִד (שמואל ב:י).

גם הפועל סרח לעניין חטא אינו ריח רע אלא קלקול. אלא שכאן נתפתח שימוש בשורש צחן המופיע פעם יחידה במקרא וְעָלָה בְּאֵשׁוֹ וְחָעַל עֲצָנוֹ (ויאל ב, ט) במשמע חטא בלשון הפיוטים. למשל צַחַן הָסֵר / נָגַם תְּבַשֵּׁר / לְבָבְךָ חוֹסִים סִלַּחְתִּי: .

¹⁷ שאלתה של פרופ' נ' ליבוביץ' בספרה: **עיונים חדשים בספר שמות**, תשט"ו, עמ' 95. ראו גם בדברי הנצי"ב וה"משך חכמה" שהתייחסו באריכות דברים לשידוד מערכות הטבע בדור יוצאי מצרים ש"היה אור השגחת השם מופיע לעין כול, שהוא כבוד השם ותכלית הבריא. מה שאין כן בהליכות באי הארץ הייתה ההשגחה מכוסה ורק המביט בעין יפה היה מרגיש בה ... כמו אור הברק המאיר חשכת הלילה" (הנצי"ב, **העמק דבר**, בהקדמתו לחומש שמות); "וחיים כאלה הם חיים רוחניים ויקרה שעה אחת מכל חיי העוה"ב לכל מתבונן... בימי משה אשר נפרצו גבולות הטבע ונחרסו מבציר ההנהגה התמידית... והמן יורד, וכל אחד רואה עמוד הענן וכבוד השם, והשם הולך לפניהם... הלא אין זה רק חיי העוה"ב, חיים של מלאכים" (הרב מאיר שמחה הכהן מדווינסק, ב"משך חכמה").

¹⁸ כך על הפסוק: "וְנִמְלֹא אֲבִיכֶם לְפָיִיכֶם לְחָרֵב" (וי' כו:ח), כתב רש"י: "שיהיו נופלין לפניכם שלא כדרך הארץ". אך זו דרגה רוחנית גבוהה מאוד, שהרי אפילו יהושע בן נון, תלמידו מובהק של משה רבנו ע"ה, נגלה אליו המלאך "וַחֲרָבוֹ שְׁלֹפָה בְּיָדוֹ" (יהושע ה, ט). כביקורת על ביטול תורה ועל כך שלא "לן בעומקה של הלכה" (מגילה ג ע"א ועוד). כלומר, לא הייתה מספיק העמקה בתורה וזכות עילאית של לימוד ההלכה על בוריה, שבזכותה יינצלו חייליו מחרב המלחמה, עד שתיקן יהושע עניין זה.

שלישית! שע"י טורח רב ישיבו עזר מן השמים, וזהו שנאמר: (1) "גְדֹל הָעֵצָה (ירמיהו לב, יט) ("שמייעץ לנו איך לעשות", האל נותן לאדם הארה במחשבה כיצד לפעול או לחדול) (2) וְרַב הָעֲלִילָה (הנהגה שנייה, ש"הנס מלוּבש בטבע", כאילו דרך הטבע, ולא היא!) (3) אֲשֶׁר עֵינֶיךָ פְּקָחוֹת עַל כָּל דְּרָכֵי בְנֵי אָדָם לְתֵת לְאִישׁ כְּדָרְכֵוֹ וְכַפְרֵי מַעֲלָלוֹ" ("ופעמים אנו צריכים להתייגע במעשינו"); (פירוש מעם לועז לשיר-השירים, א, ב, עמ' טז).

ג. ארבע לשונות של גאולה ועוד אחת לעתיד לבוא...

משה טען כלפי שמיא, כי חרף שליחתו לפרעה "הִרַע לָעַם הַזֶּה וְהִצִּיל לֹא הִצִּילָתָ אֶת עַמְּךָ!". האל משיבו ברצף הדברים בארבע לשונות של גאולה, המנוסחות ע"פ מערכת הצורות המקראית הקלאסית באמצעות ו"ו ההיפוך (הקרויה "ו"ו הרצף" בפי חוקרי השיח) המהפכת מלשון עבר ללשון עתיד. הנה:

וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלוֹת מִצְרַיִם,

וְהִצִּילְתִּי אֶתְכֶם מֵעַבְדֹתֶם,

וְנִאֲלַתִּי אֶתְכֶם בְּזִרְעַ נְטוּיָה וּבְשִׁפְטִים גְּדֹלִים.

וְלִקְחֹתִי אֶתְכֶם לִי לָעַם וְהִייתִי לָכֶם לֹא-לֵהִים וְיִדְעֹתֶם כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת

סִבְלוֹת מִצְרַיִם.

ישנה לשון נוספת, חמישית:

וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁאַתִּי אֶת יְרֵדִי לְתֵת אֹתָהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלְיַעֲקֹב וְנָתַתִּי אֹתָהּ לָכֶם מוֹרָשָׁה אֲנִי ה'.

זו אף זו: אומנם, כאמור, זו מערכת הזמנים המקראית הרווחת, אך יש כאן מסר כפול שמעבר לזמן ולמקום, מסר לעתיד לבוא בארץ ישראל של אחרית הימים, המהדהד לדורות בתודעה הקולקטיבית של עם ישראל. אלוהים מבקש ממשה להעביר את המסר הזה אל בני ישראל, ומשה מבחינתו עושה את תפקידו נאמנה: "וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה בֵּן אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", אך בני ישראל מצויים במצב נפשי נורא: "וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה מִקְצֵר רוּחַ וּמַעֲבֹדָה קָשָׁה". וכשם שמשה דיבר קשות לאלוהיו בשל צערם של ישראל וראייתו בסבלותם, כך בני ישראל לא שמעו אליו בהיותם בשפל המדרגה, בדיוטה התחתונה, בתנאים לא תנאים, כפי שביארה פרופ' נ' ליבוביץ:

"לא שמעו" – לא אמונה ולא ביטחון, אף לא פקפוק והיסוס ואפילו לא ויכוח והתנגדות,

אלא פשוט "ולא שמעו" – דור מדוכא ומושפל, מעונה ומוכה, מעונה ע"י פרעה

וגזירותיו, ונרמס ע"י נוגשיו ועושי דברו – דור זה פשוט אינו קולט את הנאמר לו, לא

את דברי הנחמה לימים קרובים, לישועה מעבדות – ובוודאי לא את דברי ההוד לעתיד

רחוק על ארץ אבות ועל מלכות האלוהים" (בספרה, שם).

זו אף זו: אלוהים שראה וידע את מצבם של בני ישראל, שהיו ברע ובמר נפש מעבר לקצה

גבול סבלם, הנהיג הנהגה ניסית שהייתה נחוצה להם עד הכניסה לא"י כדי להשיב נפשם

ולחזק את אמונתם בבוראם עד כדי כך שמה שלא ראה יחזקאל הנביא, ראתה שפחה על

הים! (מכילתא דרבי ישמעאל, בשלח, מסכתא דשירה פר' ג).

פניני (תרגום) יונתן וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה בֵּן אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה מִקְצֵר רוּחַ וּמַעֲבֹדָה קָשָׁה.

כיצד יתכן שבשורת הגאולה לא נשמעה מחמת העבודה הקשה? הלא אדרבה ידוע שבעת

צרה האדם מטה אזנו לשמוע קולות גואלים אף שלא נשמעו. (עיין להלן משל המכילתא)

הרמב"ן והספורנו פירשו שמחמת העבודה הקשה ופחדם שמא יהרגם פרעה בחרב, לא נתנו

את לבם להתבונן בדברי משה, וכ"מ מרש"י: 'כל מי שהוא מיצר רוחו ונשימתו קצרה', והיינו

שבמצב זה לא יכלו להתבונן בבשורה.

אולם האור החיים ביאר ש'קוצר רוחם' נבע מכך שלא היו בני תורה, כי התורה מרחבת דעתו

של אדם, ומפני זה לא שמעו אל משה. ת"י מבאר באופן אחר:

תרגום המיוחס ליונתן – וּמִלִּיל מֹשֶׁה כְּדִין עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא קִבְּלוּ מִן מֹשֶׁה מִקְפִּידוֹת

רוּחָא וּמְפִלְחָנָא נִוְכְרָאָה קִשְׂיָא דִּי בִּידֵיהוֹן; וּדְיִבֵּר מֹשֶׁה בֵּן עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְלֹא קִבְּלוּ מִמֶּשֶׁה, מִקְפִּידוֹת

רוח ומעבודה זרה קשה שבידיהם.]

מפירושו של ת"י מתבאר שלא העבודה הקשה בלבד היא שאטמה את אוזניהם משמוע את בשורת הגאולה, אלא מכיון שבשורת הגאולה כרוכה היתה בתביעה (המוכרת להם מתוכחותיו של אהרן¹⁹) לעזוב את עבודת האלילים שבידם, לכך התקשו לשמוע את הבשורה.

על פי דברי ת"י, יישב האגרא דכלה את הק"ו שעשה משה להקב"ה: "הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה", ולכאורה צ"ב הלא בני לא שמעו מחמת קוצר רוח ועבודה קשה, וסיבות אלו לא קיימות אצל פרעה, ומדוע לא ישמע? אך לביאורו של ת"י מיושב, כי אם בני לא שמעו מחמת עבודה זרה שבידם, ק"ו שפרעה המשוקע בעבודה זרה, לא ישמע. ענין זה שצוים משה לפרוש מע"ז שבידם, מצינו בחז"ל:

וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה מִקְצֶר רוּחַ וּמַעֲבֹדָה קָשָׁה – ר' יהודה בן בתירא אומר, וכי יש לך אדם שהוא מתבשר בשורה טובה ואינו שמת... רבו מוציאו לחירות ואינו שמת, א"כ למה נאמר וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה, אלא שהוא קשה בעיניהם לפרוש מע"ז, שנאמר וְאָמַר אֲלֵהֶם אִישׁ שְׂקוּצָי עֵינָיו הִשְׁלִיכוּ וּבְגָלוּ מֵעֲרִים אֶל תַּטְמְאוֹ (יחזקאל כ, ז). ואומר: וַיִּמְרוּ בֵּי (בית ישראל) וְלֹא אָבוּ לִשְׁמֹעַ אֵלַי (יחזקאל כ, ח). הרי הוא דכתיב: וַיִּדְבֹר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן וַיֹּצִיאוּ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, "צוים לפרוש מע"ז. (מכילתא בא, מסכתא דפסחא פרשה ה)

פירוש מעניין בדברי ת"י כותב האהבת יהונתן, ולדבריו אין כוונת ת"י שקצרה רוחם מחמת עבודה זרה שבידם. אלא כוונת ת"י באמרו 'פולחנא נוכראה', לסוג המלאכה שהטילו עליהם המצרים, וכדאיתא בחז"ל (סוטה יא): שהיו המצרים נותנים מלאכת אנשים לנשים ומלאכת נשים לאנשים, וזוהי 'עבודה זרה' - עבודה שהיא זרה להם, ומחמת קושי וזרות העבודה לא שמעו אל משה.

אתוון דאורייתא. וַיִּדְבֹר מֹשֶׁה לְפָנָיו ה' לֵאמֹר הֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ אֵלַי וְאִיךָ יִשְׁמְעוּ פְרַעְה וַאֲנִי עָרַל שְׁפָתַיִם. פירש"י זה אחד מעשרה קל וחומר שבתורה. וברא"ם שם כתב וז"ל, ומה שלא השיבו ה' על זה, מפני שכבר כתוב למעלה וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה מִקְצֶר רוּחַ וּמַעֲבֹדָה קָשָׁה, שזו היא פרכתו של ק"ו, דאיכא למיפרך מה לישראל שכן היה להם קוצר רוח, ודין היה להם שלא ישמעו, אע"פ שהוא לטובתם, תאמר לפרעה שאין לו קוצר רוח ויש לו לשמוע אע"פ שהוא לרעתו. ומשה רבינו ע"ה כשדן הק"ו הזה מתחילה לא ידע שהסיבה שלא שמעו היה הקוצר רוח והעבודה קשה, ולכן דן אותה, והכתוב מעיד ואומר שהסיבה שלא שמעו היתה מחמת קוצר רוח, ובזה נפרך הק"ו של משה, עכ"ל. וי"ל לענ"ד דלענין זה באמת נכתב זה בתורה, כדי שיהיה מזה הוראה לסנהדרין שלא יענישו מן הדין מחשש פירכא, שהרי אדון הנביאים דן ק"ו והיה עליו פירכא, וא"כ כ"ש שאין לו לשאר אדם לסמוך על ק"ו להעניש עליו מחשש שמא יש עליו פירכא. ושוב ראיתי שכיוונתי בזה לדעת הפמ"ג במפתחותיו לספר שושנת העמקים שכתב וז"ל: הן בני ישראל וגו' ואיך ישמעני וגו' ואני ערל שפתים, דאם מקוצר רוח, ועיין כלל א' עכ"ל. וכונתו למה שהביא בכלל א' בשושנת העמקים דטעמא דאין עונשין מן הדין מחשש פירכא.

לב העברי. וַאֲיךָ יִשְׁמְעוּ פְרַעְה וַאֲנִי עָרַל שְׁפָתַיִם.

קשה דהא כבר אמר בפרשת שמות כי כְּבֹד פֶּה וְכֹבֵד לְשׁוֹן אֲנֹכִי (ד, ט), ולמה נכפל כאן. ונראה דהענין הוא כמו שאמרו 'קשוט עצמך (תחילה) ואח"כ אחרים' (ב"מ ק"ז ב), לכן בכל מופתים כאלו, חשש משה שיאמרו לו, אם בעל מופת אתה, מדוע אתה כבוד פה, מקודם רפא את עצמך. ולכן ביקש מרע"ה כמה פעמים על זאת ואמר וַאֲיךָ יִשְׁמְעוּ וְאִיךָ עָרַל שְׁפָתַיִם, דאם יראה פרעה שאין בידו לרפאות את עצמו, איך ישמע אליו. אבל באמת אין זה קושיא, דכן

¹⁹ עיין ברש"י שמואל "הנגלה נגליתי אל בית אביך (א, כז) - מכאן שנתנבא אהרן במצרים ומה היא הנבואה, הוא שנאמר וַאֲמַר אֲלֵהֶם אִישׁ שְׂקוּצָי עֵינָיו הִשְׁלִיכוּ וּבְגָלוּ מֵעֲרִים אֶל תַּטְמְאוֹ (יחזקאל כ, ז), הובא גם לעיל (שמות ד, י ברש"י שם) בטעם סירובו של משה לילך בשליחות ה', לפי שלא היה רוצה ליטול גדולה על אהרן אחיו שהיה גדול הימנו ונביא היה שנאמר הנגלה נגליתי וגו'.

מצינו כמה פעמים כעין מה שאמרו (בבלי מועד קטן כח א) 'בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא אלא במזלא', וכמו שמצינו דאלישע ואליהו הנביא היו צריכים לבקש מזונם מן הצרפתית ומן השונמית, דאע"ג דהם עשו כמה וכמה מופתים, מ"מ לא היה בידם להביא לחמם לעצמן דאין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים.

א"ה. נכון לגבי אליהו בשני בצורת, אלישע לא כתוב שהיה עני, אלא מרצונו הסכים ליהנות מהשונמית.

חזון יחזקאל. וידעתם פי אני ה' אלהיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים והבאתי אתכם אל הארץ. סידר ענין הידיעה כי ה' הוא המוציא אותם ממצרים, אצל זהבאתי אתכם אל הארץ, בא ללמד שנתאי קודם למעשה ביאתם אל הארץ, היא הידיעה כי לא בכחם ובעוצם ידם יצאו ממצרים, ואלמלא לא הוציאם הקב"ה משם, גם בניהם ובני בניהם היו נשארים עבדים למו לבני חס. והתבוננות זו תהיה להם מלמד להועיל שיאמינו בה' ויבטחו בישועתו כי גם בכניסתם לארץ, ה' ילחם להם עם העמים היושבים שם ולא ייראו ולא יערצו מפניהם וכדכתיב 'כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה מפני איכה אוכל להורישם, לא תירא מהם זכר תזכור את אשר עשה יי אלהיך לפרעה ולכל מצרים וגו', כן יעשה ה' אלהיך לכל העמים אשר ירא מפניהם'. והמרגלים שלא העלו השקפה זו על הדעת, המיטו עליהם רעה ועל כל הדור ההוא שנמשך אחריהם.

הרב אליעזר פולאיס נר"ו. וידבר יי אל משה ואל אהרן, באונקלוס בנוסח תימן ובדפוס סביוניטה הגירסא עם משה ולא אהרן, ודלא כג"י הספרים שלנו עם משה ועם אהרן, וכן הוא בפירוש מהר"א בן הרמב"ם, וכתב בביאור הדברים שהקב"ה דיבר עם משה ונתגלה לאהרן במחזה, א"נ כמו שארז"ל שהקב"ה דיבר עם משה שיאמר לאהרן.

והנה בת"כ פרשת ויקרא פרק ב' תניא א"ר יהודה בן בתירא י"ג דברות נאמרו בתורה למשה ולא אהרן, וכנגדן נאמר ג' מיעוטים ללמדך שלא לאהרן נאמר אלא למשה שיאמר לאהרן כו', ר' יוסי הגלילי אומר בג' מקומות נאמר בתורה דבר למשה, בארץ מצרים ובהר סיני ובאהל מועד כל התורה כולה, וכתב הראב"ד שם דריה"ג אתי לאוסופי אדריב"ב דאיהו לא קא חשיב אלא מתחודש תהוה (שמות יב, ב) ואילך שהוא תחלת המצוות, ומההוא ואילך היו שלש עשרה דברות שאמר בהם למשה ולא אהרן חוץ מאותם שנאמרו לאהרן לבדו, וריה"ג אתי למימר שאף מן המצוות שנאמרו קודם לכן נתמעט אהרן, כגון וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצונו אל בני ישראל והיינו קרא דידן, וכגון כי ידבר אליכם פרעה תנו לכם מופת, וכגון קחו לכם מלא חפניכם פיח כבשן.

והעיר הגרמ"פ שליט"א (כפי הנראה הרב מיכאל פוזן נר"ו) דפי' השני של מהר"א שדיבר הקב"ה עם משה שיאמר לאהרן אינו אלא כריה"ג ולא כריב"ב דלריב"ב בקרא דידן היה הדיבור לשניהם. וצריך טעם למה שינה אונקלוס דרכו, דלאו בכל מקום מתרגם עם משה ולא אהרן. ברש"י להיות לו לפה ולמליץ, עיי' ברש"י להלן ז' ב.

אתה תדבר – פעם אחת כל שליחות ושלחות לפי ששמעת מפיו, ואהרן אחיך ימליכנו ויטעימנו בלזני פרעה.

ז יז הרב מאיר כהנא ז"ל הי"ד מוסר מעוות

הנה אנכי מכה במטה אשר בידו על חמים אשר ביאר ונחפכו לדם.

מדוע השליכו אותם (המצרים את ילדי העברים בפרשת שמות) ליאור דוקא, ולא מצאו דרך אחרת להרגם? מסביר במדרש: "כדי שלא ייראה דם בארץ מצרים, שקשה עליהם ראיית דם, ובעבור זה לא היו שוחטין בהמה, ובדם לקו ביאוריהם". זהו דבר נפלא, ויש לפרשו ולהרחיבו. הנה, יש לגוי הרשע טבע מוזר ומרושע: על בהמות הוא חס, שאינו רוצה לראות בהריגתן ובדממן, אבל על אדם אינו חס, ומשום כך לא

אכלו המצרים בשר, ואדרבה, העברים שאכלו בשר היו להם לתועבה, ובזו להם, והסתכלו עליהם כברברים, בתחושה שהמצרים הם עם יותר עליון ויותר תרבותי, וזאת כוונת הפסוק: "פי תועבת מצרים כל רעה צאן (בראשית מו, לד)", וכן "פי תועבת מצרים נזבח לה' אלהינו; הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם!" – כי אכילת הבשר היתה תועבה בעיניהם בגלל ה"מוסר" שלהם, והגזימו עד כדי כך, עד שלא יכלו לגור יחד עם העברים ואפילו לא לאכול אתם, כמו שכתוב: "כי לא יוכלון המצרים לאכל את העברים לחם פי תועבה היא למצרים (בראשית מג, לב)", אבל אותם מצרים שחסו כל כך על בהמות, בעלי חיים, רצחו באכזריות בני אדם, ובצביעותם לא רצו להרגם בשפיכת דמם, אלא בהשלכתם ליאור.

וכנגד זה הקב"ה הלקה את היאור בדם, מדה כנגד מדה, כאילו אמר: אתם שפכתם דמים ע"י היאור בלי שהיה דם ממש, וקיוויתם שזה יכסה על פשעיכם; אני לוקח את היאור הזה והופך אותו לדם, כדי שהכל ידעו מה נעשה בו. ומוסר מסולף זה נרמז גם בהושע: "זבחי אדם – עגלים וישקון (ב)". וכן בימינו, אנו רואים שאחוז ניכר של הלוחמים למען בעלי החיים, אינם חסים כלל וכלל על בני אדם.

ח יט זרע שמשון. ושמתי פדת בין עמי ובין עמך למחר יהיה האת הזה. במדרש (שמו"ד יא ג): ושמתי פדת, מלמד שאף ישראל היו ראויים ללקות במכה זו. ולכאורה לא מובן מפני מה דוקא במכה זו של הערוב היו ישראל ראויים ללקות. ופרשו המפרשים הטעם משום שהיו בבני ישראל הרבה שעבדו עבודה זרה, ואמרו (סוטה ה): דאף בזמן שאין ב"ד שיכולים ליתן עונש סקילה מ"מ לא נתבטל דין ארבע מיתות, ומי שנתחייב סקילה חיה גוררתו. וא"כ היות שבני ישראל עבדו עבודה זרה שעונשו סקילה, היו ראויים שיבואו החיות גם עליהם דהוי כסקילה, אולם הקבה הצילם. ונראה לבאר הטעם שהצילם הקב"ה מעונש זה, לפי מה שכתבו המפרשים בשם הזוה"ק (עיין בצרור המור ד"ה העתירו), שהעשר מכות הם כנגד עשרת הדברות, נמצא שמכת ערוב שהיא הרביעית היא כנגד מצות שמירת שבת שהוא הדיבור הרביעי שבעשרת הדברות, ואמרו (שבת קיח): כל השומר שבת כהלכתו אפילו עובד עבודה זרה כדור אנוש מוחלין לו. והיות שבני ישראל שמרו את מצות השבת אף במצרים, וכמו שכתב הטור (סימן רפ"א), לכן זכו בזכות שמירת השבת שינצלו ממכת הערוב שהיא כנגד השבת.

ט יט זרע שמשון. ועתה שלח העז את מקנה ואת כל אשר לה בשדה כל האדם ותבחה אשר ימצא בשדה ולא יאסף הביתה וירד עליהם הברד ומתו, במכת הברד מצינו שמשו רבינו הוזהיר את פרעה ועתה שלח העז את מקנה בכדי להצילם ממכת הברד, והקשו המפרשים מפני מה במכת דבר, לא מצינו שהזהירם משה רבינו להכניס את הבהמות לבתים. ויש לתרץ על פי מה שמובא במדרש (ילקוט שמעוני פרשתנו רמז קפב): דבר מפני מה בא עליהם, לפי ששמו את ישראל רועי בהמות שלהם, לפיכך הביא עליהם דבר והרג כל מה שרעו ישראל. פירוש מפני מה הביא עליהם, לפי ששמו את ישראל נוטעי גינות ופרדסים, לפיכך הביא עליהם ברד ושבר כל מה שנטעו ישראל. ובכך מתבאר הכל להפליא, שכוונת משה רבינו היתה שיבינו המצריים הטעם שלקו במכות אלו, ועל כן במכת הברד שטעם המכה היתה לשבר את מה שנטעו ישראל, על כן צוה משה להכניס הבהמות לבתים בכדי שידעו שעיקר המכה היא לשבר את הנטיעות, שבהם השתעבדו בישראל. אולם במכת דבר שעיקרה היה להעניש את מצרים על ששמו את ישראל לרעות את בהמותיהם, ועל כן נגזר על בהמותיהם למות, על כן לא צוה משה להכניס הבהמות לבתים כי על ידי זה לא תתקיים עיקר המכה.

א"ה. לא נעלמו מהרב ז"ל דברי רש"י במכת שחין. באדם ובבהמה – ואם תאמר: מאין היו להם בהמות, והלא נאמר: "וימת כל מקנה מצרים?" לא נגזרה גזרה אלא על אותן שצדקות, שנאמר "במקנה אשר בשדה", ו"הירא את דבר ה'... הניס את... מקנהו אל הבתים". וכן שנויה במכילתא

(בשלח ויהי א) אלכל ויִקַח שֵׁשׁ מֵאוֹת רֶכֶב בַּחֹר (שמות יז, ז). כוונת הרב שבניגוד לברד שמרע"ה הוזהר במפורש וְעַתָּה שְׁלַח חֶזְעוֹ אֶת מְקַנְךָ לֹא עֲשֵׂה כֵן בְּמַכַּת דָּבָר.

הפטרת וארא

יחזקאל כח כד פתיחת ההפטרה לתימנים. סֶלֶן מִמַּאִיר וְקוֹץ מִכָּאֵב סֶלֶן מתפרש במשמע קוץ, ובארמית סילוא.

בלשון המשנה סילון הוא צינור כמו הסילון של אנשי טבריא (משנה שבת ג ד). ראה למשל רשב"ם בבלי בבא בתרא סה ב צינור - סל עץ או סל אבן עשוי כמין סילון ויורדן ממנו מים למקוה. לרשב"ם המלה סילון יותר מובנת מצינור. זו מלה יונית או לטינית ללא קשר לסלון המקראי.

הרב גור אריה צור נר"ו. לכאורה, הקשר של ההפטרה לפרשה ברור לעין כל: בן אדם שים פניו על פרעה מלך מצרים והנבא עליו ועל מצרים כלה: דבר ואמרת וגו' הנני עליך פרעה מלך מצרים התנים הגדול הרבץ בתוך יאריו אשר אמר לי יארי ואני עשיתני: כביכול, נפרע הקב"ה מפרעה מלך מצרים על התרברבותו וגאוותו. אלא שבשימת לב, שלא כבפרשה, הקב"ה נפרע כאן ממצרים לא על מה שהעבידו את ישראל בהיותם עבדים להם במצרים, אלא על שבקשו ישראל את מצרים לבוא לעזרתם נגד בבל, ולא אבו מצרים. ועל כך תבוא רעתם כפולה: יען היותם משענת קנה ורצוץ לבית ישראל, שלא רצו לעזור לישראל במלחמתם נגד בבל. וכן על אשר היו מכשלה לישראל, שבקשו ישראל לבטוח בכוחה של מצרים תחת אשר היו צריכים לבטוח בה'.

ואשר על כן, גם כשיחזירם הקב"ה את המצרים לאחר ארבעים שנות גלותם, יחזירם אמנם לארץ מצרים, אלא שלא יחזרו לחזוקם כבתחילה, אלא למקומם השפל: כי כה אמר אדני אלהים מקץ ארבעים שנה וגו' ושבתיו את שבות מצרים וגו' והיו שם ממלכה שפלה. ובוזה ילמדו ישראל לימוד כפול: האחד, כשם שקיבצתים למצרים כן אקבץ ישראל לנפזריו, והלימוד השני הוא שאין ישראל כשאר העמים, כי שאר העמים כשמחזירם ה' למקומם מחזירם בשפלות, וישראל לא כן, כשמחזירם ה' לישראל מחזיר עמהם עטרה ליושנה, היא תחיית המתים ובניין בית המקדש.

וכפירוש רש"י והמלבי"ם על הפסוק ביום תחוא: ביום תחוא אצמיח קרן לבית ישראל ויהי אמת פתחון פה בתוכם וידעו כי אני ה' לפירוש רש"י ביום תחוא הוא יום בניין בית המקדש: ומלכות פרס היא צמיחת קרן לישראל שנאמר בכורש הוא יבנה עירי וגלותי ישלח, ולפירוש המלבי"ם ביום תחוא הוא יום תחיית המתים שהחיה יחזקאל בבקעת דורא: שהיה סימן אל הגאולה העתידה ותחיית המתים, וזה הפתחון פה שנתן לו בתוכם על שהכירו את ה', כמ"ש וידעו כי אני יהוה אלהיהם.

ולעומקו של מקרא יאמר כי יש לימוד נוסף בנבואתו של יחזקאל להאיר על הפרשה: כמובא בגמרא מסכת ברכות כח. בו ביום בא יהודה גר עמוני לפניהם בבית המדרש אמר להם מה אני לבוא בקהל א"ל ר"ג אסור אתה לבוא בקהל! א"ל ר' יהושע מותר אתה לבוא בקהל! א"ל ר"ג והלא כבר נאמר לא יבא עמוני ומזאבי בקהל ה' (דברים כג, ד) א"ל ר' יהושע וכי עמון ומואב במקומו הן יושבין? כבר עלה סנחריב מלך אשור ובלבל את כל האומות שנאמר ואסיר גבולת עמים (ישעיהו י, יג) וגו' וכל דפריש מרובא פריש! וואינו נחשב כעמוני אלא כשאר האומות. אמר לו ר"ג והלא כבר נאמר ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון נאם ה' (ירמיהו מט, ו) ונאם כך נאמר בנבואה, יש לראותם כאילון כבר שבו! וגר עמוני אסור לבוא בקהל! אמר לו ר' יהושע

והלא כבר נאמר וְשִׁבְתִּי אֶת שְׁבוֹת עַמִּי יִשְׂרָאֵל (ירמיהו ל, ג; עמוס ט יד), וְעַדִּיין לֹא שָׁבוּ! נומה שנאמר בנבואה שישבו, אינו בהכרח שכבר שבו, שעוד חזון למועד מיד התירוהו לבוא בקהל. הכי נמי יש לומר, כשמתנבא יחזקאל הנביא על מצרים שישבו לארצם אחרי ארבעים שנות גלות, בזה הוא בא ללמד על ישראל שגם הם עתידים כמוהם לשוב לארצם, אלא שעוד חזון למועד.

וכן יבוארו האותות והמופתים ומכות מצרים שבפרשתנו ובפרשה בא, ללמד שיעור באמונה ובהשגחת ה' לא רק לפרעה ולכל מצרים אלא גם לעם ה' בבחינת לכו חזו מפעלות יהוה אשר שם שמות בארץ (תהלים נו, ט), וכן הוא אומר לכו וראו מפעלות אלהים נורא עלילה על בני אדם (תהלים סו, ה), כדי שייראו מלפניו, וילמדו מן האותות דרכי ההשגחה.

ואשר על כן, מסיימת הפטרה בעניין שפתחה בו. בפתיחתה מה הוא אומר פה אִמַר אֲדֹנָי אֱלֹהִים בְּקִבְצִי אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל מִן הָעַמִּים אֲשֶׁר נִפְצוּ בְּסִי וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּסִי לְעֵינֵי הַגּוֹיִם וְיָשְׁבוּ עַל אַדְמַתָּם אֲשֶׁר נָתַתִּי לְעַבְדֵי לְיַעֲקֹב: וְיָשְׁבוּ עֲלֶיהָ לְבִטָּח וּגו' וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם. ובסיומה כן הוא אומר: בַּיּוֹם הַהוּא אֶצְמִיחַ קֶרֶן לְבֵית יִשְׂרָאֵל וְלֵד אֶתְּנֶן פֶּתַח זֶן פֶּה בְּתוֹכְכֶם וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה. וידיעה זו, היא מטרת כל המכות שהכה ה' במצרים. הן לגויים כולם, הן לישראל. כנאמר: לְמַעַן תֵּדַע כִּי אֲנִי יְהוָה בְּקִרְבְּ הָאָרֶץ. בפשטות יאמרו כן משה ואהרן לפרעה. לְמַעַן תֵּדַע, אתה ובנוכח. ובדרך הצח, תהיה בזה כוונה גם לכנסת ישראל: לְמַעַן [היא] תֵּדַע [כנסת ישראל] וְיָאֲמֹר לֵה כִּבְגוּף שְׁלִישִׁי וּבְנִסְתַּרְתִּי: לְמַעַן תֵּדַע כִּי אֲנִי יְהוָה בְּקִרְבְּ הָאָרֶץ. היינו דאמר הנביא: בַּיּוֹם הַהוּא אֶצְמִיחַ קֶרֶן לְבֵית יִשְׂרָאֵל וּגו' וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה.

תן לחכם ויחכם-עוד

אנא שלחו את הערותיכם!

הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com

הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליוננו מופיע שם):

<http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע ונשמר באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה

<http://forum.otzar.org/forums/viewtopic.php?f=45&t=10317&p=272195#p272195>

מאמרנו מופיע ונשמר באתר דרשו <http://www.dirshu.co.il/?p=140390>

אם אתה מתעניין

בהבטים הלשוניים של התורה

(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')

אתה מוזמן להרשם (בחנם)

לקבלת דוא"ל בעניינים לשוניים

בכתובת: info@maanelashon.org

☺ בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכותגים ☺